

279996

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA POPORULUI ROMÂN

DIRECTOR Dr. C. DIACONOVICH.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

Anul al XXXVI-lea

1905.

Editura Asociațiunii.

SIBIU, 1905.

TIPARIUL TIPOGRAFIEI ARHIDIECEZANE.

TRANSILVANIA

ORGANUL

ASOCIAȚIUNII PENTRU LITERATURA ROMÂNĂ ȘI CULTURA
POPORULUI ROMÂN.

Nr. I.

Sibiu, Ianuarie—Februarie 1905.

An. XXXVI.

INAUGURAREA MUZEULUI „ASOCIAȚIUNII“.

În adunarea generală a „Asociațiunii pentru literatura română și cultura poporului român“, ținută la 27 și 28 August 1897 în orașelul Mediaș, — adunare, în care s'a luat prima hotărâre meritorie pentru ridicarea unei „Case Naționale“ în Sibiu, — chiar și cei mai însuflețiți propagatori ai acestui proiect erau de convingerea că va trece cel puțin timp de un deceniu înainte de ce „Asociațiunea“ va putea ridica și predă destinațiunii sale acest falnic așezământ.

Mulțămită zelului desvoltat de comitetul central al „Asociațiunii“, și generosității cu care publicul nostru cult, și în deosebit lustrul prezident onorar al „Asociațiunii“, dl Alexandru Ioacșonyi, a sprijinit această frumoasă întreprindere națională, — ni-a fost dată bucuria, să putem pune piatra fundamentală a falnicului palat al primului nostru Muzeu național încă în vara anului 1903, și în toamna din urmă „Asociațiunea“ și-a și putut adăposti birourile și biblioteca în noua clădire, care peste timp de câteva luni, când vor fi terminate și lucrările decorative ce mai sunt în curgere, se va putea predă destinațiunii sale.

Astfel putem constată cu mândrie, că în timp relativ foarte scurt, de abia 8 ani, ne-a succes să realizăm în condițiunile cele mai mulțămitoare un așezământ cultural de importanță și frumseță deosebită, cum nu l-am mai avut dar cum trebuie să-l avem de mult în virtutea forțelor noastre

naționale-culturale și a rolului la care aspiră poporul nostru în această țară.

Nu se putea, ca un popor conștiu de menirea sa națională și dornic de progres, popor, care nu numai cu sacrificii ci chiar prin o continuă luptă cu porniri contrare, susține mii de școale naționale, care și-a întărit și forțele economice întru atât, încât și-a putut crea preste o sută de institute de bani, — să nu aibă pricepere pentru bunurile ideale ale neamului său, și să rămână fără un centru cultural, unde să-și adăpostească reliquiile trecutului său și produsele prețioase ale muncii sale naționale.

Avem acum, din osteneala „Asociațiunii“, un asemenea așezământ, și generațiunii de astăzi i-se impune datorința de a-l înzestră în condițiuni demne de memoria înaintașilor noștri, cari au pus bazele renașterii și dezvoltării noastre naționale, și de a îngriji ca acest așezământ să rămână și pentru urmașii noștri un izvor de mândrie națională.

Prima datorință ce se impune în această direcțiune în-deosebi conducătorilor „Asociațiunii“, este fără îndoială aceea, de a îngriji ca și modul inaugurării Muzeului să arete și remarce importanța instituțiunii nou create și însemnătatea ei de *foclar cultural al întreg poporului român din țară*.

Conduc de aceste vederi, Comitetul central, în ședința sa din 16 Februarie a. e., a luat hotărîrea de a întruni proxima adunare generală, adecă forul suprem al „Asociațiunii“, la sediul acesteia în Sibiiu, și de a face cu această ocaziune inaugurarea festivă a noului ei palat. Și atât pentru motivul ca această inaugurare să se poată face în mod demn și corăspunzător importanței acestei sărbători culturale, cât și pentru a putea pune bazele colecțiunilor ce va avea să le adăpostească Muzeul în viitor, s'a decis ca cu ocaziunea adunării generale să se aranjeze atât în palatul Muzeului cât și în celelalte zidiri ale „Asociațiunii“ o bogată expozițiune etnografică și istorică-culturală, care să prezinte un tablou cât mai complect și fidel al acelor stări ale poporului nostru, cari încorporează însușirile caracteristice ale individualității sale etnice, și să arete totodată și fazele și momentele mai însemnate ale renașterii și dezvoltării sale culturale.

Spre a dà sărbării proiectate o splendoare mai mare, și îndeosebi spre a o remarcă ca o manifestațiune unitară a nizuințelor și activității culturale a întreg poporului nostru, Comitetul central a decis să invite și alte societăți culturale românești, să-și țină adunările generale în Sibiiu, tot pe timpul expozițiunii, și valoroasa Societate pentru fondul de teatru român s'a și conformat cu cea mai mare prevenire și abnegațiune acestei învitări.

După cum cetitorii nostri vor putea află și din procesul verbal al ședinței Comitetului central, publicat în „Analele“ Asociațiunii (Nr. I ex. 1905), se vor luă dispozițiuni ca sub întreaga durată a expozițiunii să se arangeze în sala festivă a Casei Naționale, în fiecare zi conferențe publice cu proiecțiuni, concerte și reprezentațiuni teatrale.

Ce privește îndeosebi expozițiunea, Comitetul central a și stabilit o programă *prealabilă*, care în liniamente mari cuprinde indigitările necesare pentru aranjarea expoziției și de prezent formează obiectul studiilor comisiunii instituite anume în acest scop.

Nu incape îndoială, că expozițiunea proiectată numai în acel caz va putea reuși pe deplin, dacă Comitetul central va fi sprijinit în lucrarea sa nu numai de totalitatea despărțămintelor și membrilor „Asociațiunii“, ci totodată și de toți prietini înaintării culturale a poporului nostru.

Este prin urmare de interes, ca lucrărilor pregătitoare să li-se dea o publicitate cât mai mare, și ca pe aceasta cale să se angajeze cercuri cât mai largi la întreprinderea proiectată. Din această cauză publicăm încă de acum programa prealabilă a expozițiunii și rugând organele presei noastre să o reproducă și în columnele lor, invităm pe toți aceia cari se interesează de lucrarea „Asociațiunii“, și preste tot de mișcările culturale în sinul poporului nostru, ca deoparte să facă în cercul lor de activitate pregătiri cât mai intenzive, pentru înzestrarea cât mai bogată a diferitelor colecțiuni ale expoziției, fie prin opere de ale lor proprii, fie prin inițiarea adunării de obiecte de expus, — iar de altă parte să comunice biroului „Asociațiunii“ eventualele lor observări

și propuneri pentru lărgirea sau îndreptarea programei prealabile.

Este vorba de o lucrare, care să dea unor cercuri foarte largi, atât românești cât și străine, o icoană cât mai fidelă a stărilor, activității și nizuințelor poporului nostru, ca deoparte să întărească în noi înșine conștiința forțelor noastre naționale și totodată să impună și străinilor respectul cuvenit pentru importanța elementului nostru în această țară. Nu cunoaștem prin urmare Român cult, care să nu fie interesat la această frumoasă întreprindere a „Asociațiunii“, și sperăm deci că nici un fiu credincios al poporului nostru nu o va lipsi de întreg concursul său pentru a asigura reușita cât mai multă-mitoare a expozițiunii.

Nr. 195/1905.

PROGRAMĂ PREALABILĂ

pentru expozițiunea etnografică, istorică și culturală, care se va aranja cu ocaziunea inaugurării Muzeului Asociațiunii în Sibiu, la 19—28 August 1905.

A. Partea etnografică.

I.

În localitățile Muzeului („Casa Națională“, etajul I) se vor aranja în sălile principale comunicante:

3 mari camere țărănești,

împărțite după cele 3 ținuturi principale locuite de poporul român din țară: Transilvania, Banat și Ungaria (comitatele dintre Tisa și Murăș).

Obiectele cari se vor așeza în aceste 3 camere vor prezenta mai ales următoarele elemente etnografice:

1. Poporul țărănesc și portul lui, și anume:

a) pe păpuși în mărime naturală: diferitele porturi mai caracteristice după ținuturi, gen, etate, ocupațiune, anotimp și ocaziuni, și anume atât porturi vechi cât și moderne;

b) colecțiuni de păpuși mici îmbrăcate în costume țărănești;

c) colecțiuni de fotografii de tipuri și porturi.

(Obiectele înșirate sub b) și c) în caz de trebuință se vor așeza în o sală laterală).

2. Locuința țăranului român și anume:

a) *mobiliar* (pat, masă, scaun, laviță, lăzi, cuiere, lămpi, chipuri, etc.) original românesc și caracteristic.

b) vase și tăcămuri.

c) *Scule de casă* (topoare, bețe, biciuri, etc.)

d) *Obiecte ocazionale*, întrebuințate la diferite evenimente și sărbători, (la nașteri cununii, etc. ouă roșii, jocuri, danțuri, etc.), ori alte obiecte cari privesc credințele populare.

3. In o sală învecinată mai mare se vor așeza obiectele ce privesc *industria de casă*:
 a) în primul rând *torsul, țesutul și cusutul*, cu toate sculele și uneltele (cari după
 posibilitate vor fi puse în lucrare în timpul expoziției) și cu produsele acestor industrii;

b) colecțiuni de *mostre* de cusături și țesături;

c) alte industrii de casă (*impletitul, olăritul, sculptura în lemn, etc.*)

4. In o altă sală a Muzeului se va prezenta situațiunea geografică a Românilor din
 țară și comunele lor, și anume:

a) harte (încât va fi posibil și în relief), cari să arate teritorul ocupat de Românii
 din țară, proporțiunea lor numerică în populațiune, tabele grafice cu date statistice despre
 diferitele stări ale poporului, apoi

b) tablouri și fotografii ale comunelor românești, ale ținuturilor mai interesante din jurul
 lor, împreună cu documentele vechi ce privesc viața comunală, și în fine:

c) fotografiile de ale caselor românești mai interesante și ale zidurilor laterale.

Pentru înzestrarea colecțiilor înșirate până aci se va face apel la toate despărțăminte
 Asociațiunii, iar „Reuniunea femeilor române din Sibiiu“ va fi rugată să se angajeze
 la așezarea și aranjarea obiectelor (cu excepțiunea colecțiunii de sub 4, de care va îngriji
 secretariatul).

II.

In *zidirea școlii de fete* se vor mai așeza următoarele colecțiuni de interes etnografic:

1. *Unelte agricole* de caracter special românesc, obiceiuri și credințe agricole; so-
 cietățile de agricultură, *tovărășii*, etc., toate așezate în o sală separată. (Expoziția *nu* va
 fi economică, și astfel în acest despărțământ agricultura va fi considerată numai din punct
 de vedere etnografic.) Aranjarea acestei săli se va încredința Reuniunii de agricultură
 din Sibiiu.

2. *Păstoritul*. In o cameră separată se va expune o colecțiune cât se poate mai
 complectă a sculelor păstorilor români cu arătarea numirii fiecărui obiect.

După posibilitate se va prezenta o stână întreagă, cu toate întocmirile (mobilier,
 vase, cuțite, clopote, biciuri, timbre, etc., unelte de tuns, muls, și de brânzărit).

Pentru înzestrarea și aranjarea acestui despărțământ vor fi recercate despărțăminte
 Săliște și Poiana.

3. *Vânatul și pescăritul*. In o sală separată a școlii de fete se vor expune toate
 armele și sculele de vânat și cele de pescărit, uzitate la Români. Se vor arăta la fiecare
 obiect numirile lui obicnuite la poporul român.

4. *Industria minieră*. Despărțăminte Asociațiunii, pe al căror teritor Români se
 ocupă cu industria minieră (aur, fier, cărbuni, sare, etc.) vor fi recercate a adună și expune
 obiectele aparținătoare acestui despărțământ. (Harte, tabele statistice despre minele și mi-
 nierii români, scule de minieri, produse miniere, etc.)

Încât pentru colecțiunile din secțiunea II nu ar intra obiecte în număr mai mare,
 se va cumula colecțiunea 1 cu a 2-a, și a 3-a cu a 4-a.

B. Partea istorică.

In acest despărțământ al expoziției, care se va așeza în sala festivă a școlii de fete,
 vor află loc toate obiectele de interes pentru istoria poporului român din țară, și îndeosebi:
 acte și documente vechi referitoare la istoria Românilor, documente de interes pentru istoria
 lor mai nouă, reliquii din epoca dela 1848, portrete și manuscrite ale bărbaților mari ai
 poporului, precum și obiecte cari au fost întrebuințate de aceștia sau au format proprietatea lor.

C. Partea culturală.

Această parte a expoziției se va împărți în următoarele secțiuni, așezate fiecare în
 câte o sală separată:

1. *Biserica română*, și anume:

a) *Biserica ortodoxă* și

b) Biserica unită, cuprinzând fiecare din aceste colecțiuni obiectele și documentele de interes istoric-bisericesc, portretele bărbaților mari ai bisericii, fotografiile și planuri ale bisericilor mai însemnate și ale mănăstirilor, tabele statistice despre credincioși, parohii, instituturile culturale (seminare, școale secundare, elementare, etc.) ce le susțin, publicațiunile lor, (cărți bisericești, reviste de specialitate, publicațiuni administrative, șematisme etc.), apoi icoane, odăjdii, ornate de interes artistic sau istoric.

Pentru înzestrarea acestor secțiuni Asociațiunea se va adresa consistoarelor metropolitane din Sibiu și Blaj.

Încât ar intra obiecte în număr mai mare, se va aranja o sală separată pentru școalele secundare și eventual alta pentru cele elementare.

2. *Asociațiunea* va expune tot ce privește activitatea ei de până aci în o sală specială, și îndeosebi: publicațiunile ei, tabele statistice despre membri, despărțămintele și averea ei, istoricul Muzeului, Enciclopedia Română, etc.

În o altă sală se va aranja o expoziție specială a școalei civile de fete, la care vor fi invitate să participe toate elevele cari au fost adăpostite în internat. De această parte a expoziției va îngriji direcțiunea școalei de fete.

3. *Societățile culturale române* deasemenea vor avea o sală separată, în care vor putea expune tot ce privește activitatea și așezămintele lor.

4. *Artele frumoase* vor fi reprezentate la expoziție prin colecțiuni de următoarele ramuri:

a) *muzica*, și anume instrumente muzicale, compozițiuni muzicale, societăți de muzică, coruri de plugari;

b) *pictura*, tablouri lucrate de pictori români sau pentru așezăminte românești;

c) *sculptura*, lucrările sculptorilor români din țară, și în fine:

d) *industria de artă*, produsele ei de interes românesc.

Înzestrarea acestei secțiuni se va încredința: Reuniunii de muzică din Sibiu, și dlui Oct. Smigelschi.

5. *Literatura română*. În această secțiune se vor expune toate produsele literare românești apărute în țară ori publicate de Români din țară dela 1848 încoace. Colecțiunea produselor literare va fi aranjată după autorii din diferitele ramuri literare, și va cuprinde și literatura didactică și calendaristică.

După posibilitate se va publica și un catalog al acestei colecțiuni.

Pentru completarea colecțiunii se va face apel la toate librăriile editoare, la autorii români cunoscători ori la moștenitorii lor.

Autorii și editorii cari vor prezenta mai mult decât 10 volume, vor putea prezenta edițiunile lor ca colecțiune separată.

6. *Presa periodică* va prezenta în o secțiune separată toate produsele ei de până aci, având să se dea o colecțiune cât mai completă a tuturor foilor române, apărută până astăzi la noi în țară.

Cu colectarea și aranjarea colecțiunilor de sub 5 și 6 se încredințează bibliotecarul Asociațiunii.

7. *Băncile române* se vor prezenta la expozițiune cu tabele grafice asupra dezvoltării, averii și afacerilor lor, cu prezentarea caselor lor și cu instituțiunile susținute de ele. Se va arăta îndeosebi averea lor proprie, depozitele, revirementul, distribuirea profitului, sumele date pentru scopuri culturale și de binefacere, numărul funcționarilor, salariile și tantiemele plătite. În fine se vor prezenta și publicațiunile ce aparțin acestui ram.

Pentru aranjarea acestei părți a expoziției va fi recercată Delegațiunea Băncilor române.

STRÂNSUL FECIORILOR LA CRĂCIUN.

— Un obicei popular. —

Un pom mândru și frumos, încărcat de flori și de omide e poporul românesc. O mare mulțime de alcătuiți sufletești și de obiceiuri pline de frumuseță neasămănate, alături de o sumedenie de credințe deșerte și moravuri răufăcătoare, iată cuprinsul vieții lui spirituale și sociale.

Numai o sarcină rămâne — și ce sarcină nobilă! — pe sama celor pricepători și iubitori de osteneală, cărora li-e drag poporul și manifestările lui: pe cele dintâi să le culeagă, ca pe niște mărgăritare de mare preț, iar pe ceste din urmă să le stărpească, cum stărpești filoxera din vie.

Nu putem zice, slavă Domnului, că există cătun românesc, care să n'aibă barem un om învățat în sânul său. Să ne închipuim numai, că toți cărturarii, cari petrec în mijlocul poporului dela sate, preoți, dascăli, studenți și cari câtdecât știu manuă condeiului, ar pune pe hârtie — scâpând astfel de peire — tot ce-i bun, frumos și vrednic de păstrare pe sama urmașilor din mulțimea de emoțiuni sufletești și manifestări ale geniului popular, din partea locului: ce progres ar face folcloristica română!

Obiceiurile poporului, cele mai frumoase și mai caracteristice firii lui, în general sunt incopeciate preste tot de praznicile, așa zise, cele mari, cum sunt: Crăciunul, Paștile, Rusaliile, S. Mărie, cărora le premerge post.

Astfel de obiceiuri s'au cules și s'au descris de câțiva scriitori populari de ai noștri, unele de toată frumusețea. La acest mănunchiu, adunat până acum, vom să mai adaugem o modestă floriceică, povestind obiceiul ce-l au la Crăciun feciorii, din Halmeag, o smerită localitate românească pe malul drept al Oltului, în comitatul Târnavei-mari.

I. Strânsul feciorilor.

În satul Halmeag, ca și în satele românești din împrejurime, feciorii, pentru întreagă seria de sărbători, ce se începe cu ziua nașterii Domnului (25 Decembrie) și se încheie cu ziua de sf. Ioan (7 Ianuarie), au obiceiul, cum zic dânșii, de: se strâng. Un obicei vechiu acesta, rămas dela moștrămoși și păstrat cu sfințenia, cu care păstrează poporul românesc toate obiceiurile apucate diu bătrâni. Mare secetă de flăcăi să fie — și câteodată îi mai culege neamțul! — ca obiceiul strânsului la Crăciun să nu se țină. Dar' apoi, când e vorba de chef și de joc, atâta câți trebuie totdeauna se găsec, fie și mai băiețandrii, așa că obiceiul strânsului niciodată nu rămâne baltă. Și ce-i la adecă strânsul acesta al feciorilor? Iată ce-i: Pentru tot timpul cât țin sărbătorile Crăciunului și celelalte praznice împreunate cu acestea, Anul-nou (sf. Vasile), Boboteaza, sf. Ioan, feciorii din sat, părăsesc, așa zicând, tată și mamă, frați și surori, ies din familiile lor și se grupează întreolaltă, constituind dânșii o societate a parte, de sine stătătoare și, precum vom vedeă, mult- puțin organizată. Gruparea sau asocierea aceasta a feciorilor poartă numele de: *strânsul feciorilor*, și

aceasta pentru cuvântul, că dânsii când se adună și se pregătesc în scopul acesta zic că „se strâng“, iar' la urmă, când societatea se disoalvă, reîntorcându-se toți la vetrele părinților, zic că „se risipesc“.

Se va arăta mai la vale în ce se cuprinde anume strânsul acesta al feciorilor.

Dealtmintrea feciorii nu sunt îndatorați toți să se strângă. Se strânge cine vrea. Dar' cum am zis, când vorba e de chef și de joc, se strâng toți feciorii de dai Doamne, începând cu zăblăiașii de 17 ani până la holteii cei cu „hopșitul“ la mână. Să vedem dar' cum se strâng feciorii?

Strânsul, în adevăratul înțeles al cuvântului, se face, după obicei, înainte de Crăciun, cam în Dumineca ce premerge zilei de Crăciun, câte odată și mai de vreme, după împrejurări. Atunci, în ziua hotărîtă mai înainte, prin o înțelegere comună, feciorii, cari doresc să se strângă, se adună toți într'o casă a cuiva, ca să se constituie și să ia măsurile de lipsă, împreunate cu obiceiul acesta. Cine nu ia parte la această convenire e semn că nu vrea să se strângă cu feciorii. Această adunare are de scop: constituirea, adecă alegerea căpeteniilor obicinuite. Nu-i mirare deci dacă ea e precedată de consfătuirile și corteșirile secrete, tuturor alegerilor înainte-mergătoare.

Dacă s'au adunat feciorii în număr multămitor, se încep îndată pregătirile de lipsă pentru alegerea funcționarilor conducători sau a căpeteniilor.

Un fecior mai vârtos se scoală și, după ce arată în câteva cuvinte scopul cel frumos, care i-a întrunit la un loc, propune totodată trei candidați de jude sau de vătaf. Adunarea primește pe candidați cu aclamațiune. Între aceștia se face apoi votare nominală. Fiecare fecior rostește, pe rând, cu glas înalt, numele aceluia, care-l dorește să fie jude, iar' un fecior înseamnă, controlat de ceilalți, toate voturile pe hârtie. La urma urmelor se numără voturile și acel care a căpătat majoritatea relativă de voturi se declară ales de jude. Firește, la rangul de jude e ridicat un fecior mai în etate, din oameni cu stare și din neam bun.

Uneori se întâmplă de se aclamează numai doi candidați la judie. În cazul acesta, partizanii unuia se trag de o parte (la stânga), iar' ai celuilalt de alta (la dreapta), se numără capetele și cel cu majoritatea este ales de jude. Alegerea judei e urmată de bubuitoare „să trăiască“, iar' alesul e ridicat în sus, până dă cu capul de grindă. Dacă s'ar întâmplă — și posibilitatea nu e eschisă — ca alegerea de jude să dea naștere la vrajbă între partide, atunci feciorii chiamă pe preotul satului să le facă dreptate. Isprăvită alegerea vătavului trec la alegerea căpeteniilor de a doua mână. Între cei doi candidați, căzuți dela judie, se face din nou votare nominală, eventual se despart iarăși în două grupe, ca mai înainte, de o parte și de alta, și cel care întrunește majoritatea voturilor e declarat de *pârgar mare*. Cel de al treilea, rămas și deastădată în minoritate e declarat apoi de *pârgar mic*. Nou aleșii sunt iarăși ridicați pe umeri între urale. Și cu asta căpeteniile sunt alese. La urma urmelor un fecioraș dintre cei mai tineri, de

regulă unul, care de primadată „se strânge cu feciorii“ e denumit din partea judeului de *goagă*. Și în chipul acesta „strânsul“ sau constituirea junilor e terminată. Urmează, se înțelege, strămoșescul „aldămaș“. După rânduiala bătrânească, căpeteniile, în cinstea alegerii, plătesc ceva rachie (țuică) feciorilor, ca să capete voie bună — chiar și cei nemulțamiți —, apoi se împraștie frumos pe acasă.

II. Activitatea și drepturile căpeteniilor.

1. *Judele* e inzestrat, așazicând, cu putere de dictator. Dânsul propune și dispune tot ce, după a sa bună chibzuială, află de lipsă și de folos pentru feciori, iar organele lui subalterne, pângarii, au să ducă la îndeplinire ordinele lui. Sub înalta lui supraveghiere — mai mult mijlocită — stă întreg avutul — în bani și naturalii — al feciorilor întocmai ca înșiși feciorii, între cari are să susțină ordine și bună înțelegere. Fără știrea și invoirea judeului nimic nu se poate întâmpla. Îndată după alegere judele are să tocmească pe țiganii lăutari pentru toate sărbătorile. Iși iau de obicei doi țigani, un primaș și un „contoraș“, și să tocmească cu ei pentru o sumă oarecare de bani și o parte din naturalii cari — cum vom vedea — le capătă feciorii din prilejul colindatului. Judele are datorința să pună la dispozițiunea feciorilor, pentru tot timpul strânsului, o casă potrivită, destul de încăpătoare care are să le servească de cuartir, pentru locuit și jucat, pe întreagă durata strânsului. Aceea e „*casa feciorilor*“ și acolo, se zice, că e „*judiu*“. Dacă e destul de spațioasă, judele le dă însași casa părinților lui; dacă nu, îi duce la vreo rudenie sau la casa drăguții lui. La judie se păstrează tot ce constituie averea junilor. Acolo se adună, mănâncă, în comun, de acolo pleacă la colindat, la joc în uliță și sara, dacă nu sunt chemați aiurea, tot la judie joacă. Cu un cuvânt la judie locuiesc feciorii pe toată vremea strânsului, doar numai cât dorm acasă la ei.

2. *Pângariul mare*, un fel de vicejude, e mâna dreaptă și locțiitorul judeului, când acesta e absent sau are treburi în altă parte. Dă ajutor judeului și e însărcinat de acesta cu isprăvirea unor afaceri mai mărunte (comisii, cumpărături etc.). Pozițiunea adevărată a pângariului mare este însă mult mai gingașă. Datorința lui de căpetenie este adecă să strângă, la timpul convenit, banii pentru joc dela toate fetele cari au jucat; de aceea dânsul poartă și numele de: *fetelar*. Căci la sat fetele rar joacă degeaba. Totdeauna, și cu atât mai vârtos la Crăciun, fetele cari joacă sunt supuse unei repartiții în bani. Aruncul acesta, se înțelege, nu e de spăriat, de obicei 40—50 de fileri pe cap.

3. *Pângariul mic* este de asemenea mână de ajutor a judeului, ca organ subaltern al acestuia. Are însă și dânsul o funcțiune specială, altcum destul de recunoscătoare. Sub stăpânirea și la dispozițiunea lui se află, anume, butoiul cu răchie, lucru, pentru care poartă și numele de *cepurar* (dela *cepul* butoiului) sau *butoier*. În calitatea aceasta are să poarte socoteală și să dea samă de fie-care strop de beutură, ce se trece, fapt, care-i impune, să fie totdeauna treaz — pe cât se poate. În lipsa lui numai ju-

dele să poate tinde la butoiu. Cepurariul e totodată îngrijitorul natural al cămării cu colacii și cu celelalte alimente.

4. *Goaga* în fine, un post mai puțin onorific și foarte ingrât, e dator să ducă în spate, cu ocazia colindatului, desagii sau sacul cu colacii etc., care-i capătă în cinste dela oameni. Drept recompensă — nu capătă nimic. Par' că el nu va ști pune de o parte câte un colăcel!

III. Colindatul.

Cea dintâiu manifestare publică a feciorilor strănși e colindatul. În prima zi de Crăciun, după vecernie, feciorii îmbrăcați frumos în haine de sărbătoare, cu cămeși albe chindisite, cu pieptare înflorilate, și cu căciuilile împodobite de „vrăste“ (buchete), căpătate dela drăguțe, se adună la jude, unde-i așteaptă căpeteniile și ceterașii. Acolo închină cu toții odată — de douăori din plosca cu rachiu, îndulcit cu zahăr și amestecat cu chimin, care-l pregătise cepurariul de mai înainte. Dupăce și-au dres astfel găt-lejul pentru chiuit, părăsesc casa în rând frumos. În fruntea grupului merge judele, serios și impunător, cu „vrăsta“ cea mai frumoasă și cu plosca plină, legată de curea și dată pe după gât. Pe lângă el pășesc cei doi pângari; urmează ceata feciorilor, în coadă cu goaga și cu țiganii lăutari. Astfel, între puternice strigăte și chiote, se face plecarea la colindat, cam pe vremea când se îngână ziua cu noaptea.

Primadată se duc la preotul, căci așa e obiceiul din străbuni, să se dea cinstea dintâiu fețelor bisericesti. Căpeteniile intră în casă și judele în câteva vorbe îi aduce sfinției sale la cunoștință, că s'au strâns și-l roagă să le dea „slobozenie“ la colindat. Taica părintele își exprimă bucuria și dupăce le dă sfatul să se ferească de zarvă și neînțelegere, le dă voie se 'nțelege, ca să înceapă obiceiul colindat. Apoi poftindu-le petrecere bună închină din plosca, ce i-o întinde judele, îi cinstește cu ceva parale și le dă drumul. Dela popa se duc la dascălul, de acolo la crâsnicul și numai dupăce au terminat cu fețele bisericii purced dearândul la colindat. Iau adecă satul de rând, din cap până 'n cap, chiuind și horind, intră 'n fiecare casă, joacă puțin și-și primesc cinstea obiceiuită. Acesta-i *colindatul* lor. Unde nu-i lasă în casă, acolo joacă în curte. De obicei înșă sunt așteptați în casă, și încă — ales unde e fată mare — cu casa gătită din cale afară. Căci vai de biata fată, care nu i-a așteptat cu casa împodobită, după lege. Ca mâne, satul tot o ia prin gură și o răde și o poveștește. De aceea sara colindatului pentru fetele mari e un moment de mare însemnătate. Își grijesc și-și gâtesc casa ca niciodată. Își scot afară din lăzi, toate hainele cele frumoase, rochii, ii, cărpe, năframe, podoabe etc., apoi straie și perini chindisite; tot ce au bun și frumos — fitoarea zestre — expun pe paturi și pe lăzi, în fruntea căsii, ca să le vază colindătorii. Cu câtă nerăbdare, cu ce emoție îi așteaptă săraca fată! Căci feciorii, cât ce au trecut pragul, întâiu la haine își aruncă ochii — cam pe furiș, natural, — și pe urmă la fată. Cam atunci observă ei, care fată, ce are, care

gazdă cât său are la rărunchi. In casă intră mai întâiu judele și pargariul mare, ceialalți vin după dânșii cu chiote vesele.

Judele intrând dă binețele :

— „Și mai bună sara	Cu pace și cu sănătate;
Jupâne gazdă,	Sfintele sărbători
Multe sări	Să le petreceți sănătoși.
Ca sara de astăzi	Sfântul anu nou
Să le ajungeți	Să vă fie de folos!“

Și zicând acestea intinde plosca, ce o ține 'n mână, stăpânului casei, iar' el se duce oblu la masă, pe care se află un *colac*, *trei costițe* de porc și *10—12 bănuți*, cinstea obicinuită din strămoși a feciorilor. Dacă e fată mare la casă „gazda“ e dator să pună pe masă cel puțin *20* de bănuți — dacă nu și ceva rachiu și „lichiu“ (un fel de prăjitură țărănească) — căci altcum rămâne de rușine. Judele ia banii, pargariul inseamnă pe hârtie, apoi ia colacul și coastele și le dă goagii să le bage 'n desagi. Și 'n vreme ce omul inchină din ploscă, el îi mulțumește cu cuvintele :

— „Vă foarte mulțămim Jupâne gazdă,
De unde ați golit
Să vă sporească Dumnezeu însutit“.

iar gazda răspunde c'un: „Să fiți sănătoși feciori“.

Până ce la masă se petrece dialogul acesta între jude și stăpânul casei, feciorii în casă joacă de bubue. Unde nu e fată la casă se joacă numai un joc, unde e fată, trei jocuri. Oamenii mai sărăcuți, muierele văduve de obicei le ies feciorilor înainte la porțiță, cu cinstea cuvenită, o dau judelui și feciorii trec la vecinul, fără să le mai joace 'n căsuță, căci le-ar dărăma-o cu tropăitul. Și în felul acesta iau feciorii satul de-a rândul, colindând din casă 'n casă. Dacă au început în amurg, cam colo după miezul nopții gată de colindat. Și 'n tot timpul acesta răsună satul întreg de chiotele și horelile lor.

Atunci, isprăvind cu colindatul, s'adună toți la judie și cinează, din ce au căpătat. Judele numără banii primiți, asemenea naturalile, din desagii cari l-au deșelat până aci pe bietul goagă, pe urmă le predă în grija ce-purariului. Incepând din sara aceasta feciorii totdeauna iau masa împreună, la judie. După cină, obosiți, ca mărul cel bătucit, se duc pe acasă de se pun la odihnă.

IV. Zoritul.

Dar' când le-ar fi somnul mai dulce atunci trebuie să fie 'n talpă. In dimineața următoare (a II-a zi de Crăciun), încă înainte de creapătul zorilor, feciorii s'adună de nou la judie, de acolo pornesc cu lăutarii, tocmăi ca 'n seara precedentă, la, așa numitul, *zorit*.

Zoritul e colindatul din zori, căci feciorii nu fac altceva decât mai iau odată satul de rând, unii chiuind alții zgriburind în gerul dimineții. La zorit însă nu mai intră în casă cu jocul, ci rămân în curte, de obicei în să la ferestrii, căci pe atunci lumea doarme. E un fel de serenadă. Ajungând

la fereastră sau la uşe lăutarii trag „zicala zoritului“ — o melodie duioasă, ce seamănă a colindă — şi când au gătat-o judele s'apropie şi strigă:

— „Bună dimineţa	Cu pace şi cu sănătate.
Jupâne gazdă,	Sfintele sărbători
Dimineţi multe	Să le petreceţi sănătoşi
Ca cea de astăzi,	Sfântul Anu-nou
Să le-ajungeţi	Să vă fie de folos!“

Omul casei se scoală, iese la fereastră, ori la poartă şi c'un „Să trăiţi băieţi“ îi dă judelei câţiva bănuţi, fiecare cât îi dă mâna şi-l ţine cureaua, căci la zorit numai bani se dau. Iar judele îi mulţumeşte tot cu cuvintele:

— „Vă foarte mulţumim, Jupâne gazdă,
De unde aţi golit
Să vă sporească Dumnezeu însutit“.

Şi 'n felul acesta se urmează dela casă la casă până la cea din urmă. Când se revarsă bine de ziuă şi ei sunt gata cu zoritul. Dela judie se risipesc apoi acasă şi se gâtesc la biserică.

V. Jocul în sărbători.

A doua zi de Crăciun, după ce au ieşit oamenii din biserică, feciorii se adună iarăşi la judie de unde -- dacă nu-i gerul mare — ies cu jocul în uliţă. Spre scopul acesta în fiecare sat este un loc destinat anume, de regulă în piaţa satului, în faţa bisericii. Şi nu arareori se întâmplă, că la Crăciun pământul e acoperit cu zăpadă, dar soarele străluceşte ca primăvara, dorind parecă şi firea să se umple de veselie sărbării. Atunci jocul românesc din sat e o privelişte, de cari numai rar sărută şi sfântul soare. În mijloc feciorii în cameşi albe, chindisite sub pieptarele cusute cu flori, horesc şi tropotesc de gândesci că duc locul. În jurul jucătorilor stau ca o salbă de mărgele, fetele cu obrajii îmbujoraţi. Mai departe nevestele cu pomeselnele albe ca omătul, ţinând copilaşii la sân. De alta bărbaţii cu mâinile la şerpar şi cu pipele între dinţi privesc, între glume şi râsete, la jucători, reamintindu-şi vremile tineretelor. Ici coala câte o băbuţă golomozită se uită şi ea printre lacrimi de bucurie la jocul nepoţilor. O privelişte, de să o admiri până te uită Dumnezeu acolo şi tot nu te saturi.

Dacă e frig joacă la judie sau îi chiamă vreo fată în casa lor. Dar' în cazul, că au jucat peste zi în uliţă, sara la toată întâmplarea joacă la o fată acasă, de regulă la mândruţa judelei. În sara viitoare îi chiamă drăguţa pângarului mare şi așa mai departe. Iar acolo, unde joacă sara, li-se serveşte şi cina, astfel că celce chiamă feciorii cu jocul se cam bagă în cheltuieli. De aceea nime nu se prea 'mbulzeşte cu chematul. Dacă în vreo sară nu sunt chemaţi la nime, de obicei pleacă judele şi un pângar de se roagă de cineva să-i lase cu jocul. Omul se 'ntelege se codeşte la 'nceput, dar judele atâta-l roagă, îl trage de mânecă, şi-l imbie cu plosca până ce-l inmoaje. Dacă gazda n'are gând să-i lase nici cum, nici nu pune

mâna pe plosca judeului. Căci îndată ce a înghițit una din ploscă, e semn că-i lasă. În astfel de cazuri însă feciorii își arată recunoștința față de cel care le-a dat casa în altă formă: îi aduc un car de lemne din pădure, îi ară primăvara un loc sau îi duc un car de gunoiu etc.

Și așa joacă feciorii cât durează sărbătorile. Ziua în uliță, având de privitor întreg satul, sara în casă, unde iarăși s'adună câți încep și pe trece până noaptea târziu. De obicei joacă și a patra zi după Crăciun, până la Anul-nou ține jocul una. Mai joacă la *Anul-nou*, la *Bobotează* și la *Sf. Ioan* (a 2-a zi de Bobotează), când e jocul mai înfierbântat și hora mai mare, căci Doamne, — mulți Ioni sunt pe lumea asta! Și atunci și cei însurați s'aruncă în joc nu numai feciorii, ba și nenea „Ion“ cu chica argintie, după ce și-a cinstit ziua numelui și a prins o leacă de curajie se asvârle în horă ca un bălaur, — colea lin și pe arc:

„Vai sărace bătrânețe,
Nu v'aș da pe tinerete,
Hop, Hop!“

Și-apoi să te ții când au intrat bătrânii în joc dacă ești om căci:

„Sunt grei bătrânii de pornit
Dar de-i pornești sunt grei de-oprit“,

zice Coșbuc — și are tot dreptul.

VI. Risipitul feciorilor.

A treia zi după Bobotează feciorii și fetele se adună pentru ultima oară la judie — sau chiar și 'n uliță. Mai joacă câteva jocuri și pe urmă *fetelariul* își începe activitatea. Dela fiecare cap de fată strânge repartiția statorită de căpeteniei, drept recompensă, pentru că a fost sucită și 'nvărtită în sărbători. Feciorii încheie pe urmă socotelile, plătesc lăutarii, dacă mai rămâne ceva cheltuiesc, dacă nu, judele mulțumește feciorilor pentru cinstea de care l-au învrednicit, apoi strângându-și mâinile cu toții societatea flăcăiască se sparge, feciorii „*se risipesc*“ pe la vetrele lor, sau cum se mai zice „se gată judia“. Cu toate acestea judele rămâne cu titulatura de „jude“ și mai departe, între feciori, până la Crăciunul viitor când se alege altul. Căpeteniile celelalte însă deodată cu pozițiunea își pierd și numele, doar bietul „goagă“ și-l mai aude câte odată în batjocură.

Acesta e obiceiul feciorilor din Halmeag la Crăciun. E simplu, dar frumos. Așa m'am străduit să-l descriu și eu, înlocuind aparatul artistic cu simplitatea povestirii.

Halmeag, 1904.

Gh. Tulbure.

SAREA COMUNĂ DIN PUNCTUL DE VEDERE AL CHIMIEI ALIMENTARE.

Dintre toate cunoștințele omenеști, științele naturale sunt — după a mea părere — cele mai neglijate, sau cel puțin cele mai mașter tractate la noi Românii din această țară. În școalele populare cu anevoie mai ajunge timpul pentru oare de științe naturale, din cauza programelor prea încărcate cu alte materii, nu totdeauna de cel mai neapărat folos. și astfel generațiuni de generațiuni ies din ele fără cunoștințele cele mai indispensabile sau cu un cvant foarte neînsemnat, care nu e deajuns nici pentru aplicarea practică elementară a lor, nici pentru a câștiga dragostea față de natură cu manifestațiunile ei grandioase și cu nenumăratele ei bogății puse în serviciul omenimei. Ba chiar și unde se vede oarecare interes față de științele naturale în școală, lipsesc de cele mai multeori mijloacele materiale pentru a face învățământul interesant prin experimente și intuițiune și a influența astfel asupra tinerimei, să se ocupe mai intensiv de ele, ca de niște condițiuni de viață de cea mai imperioasă trebuință.

De aci urmarea firească, că nu întâlnim de loc, ori numai foarte rar, scrieri și prelegeri din sfera științelor naturale, căci foarte puțini se îndeltnicesc cu ele, iară ceice se ocupă și s'ar ocupă cu tragere de inimă de ele, trebuie să se descurajeze și să-și caute alte ocupațiuni mai bine gustate, când văd, că lucrările lor nu sunt cetite de loc și când aud în salele de prelegeri căscături a somn, ca semnul cel mai învederat al urâtului ce cuprinde mintea și sufletul auditorului, prea puțin pregătit pentru a ascultă cu interes și a trage folos dintr'o astfel de prelegere.

Această convingere intimă m'ar dispensă de a mai încercă să scriu ceva din sfera aceasta seacă, dar' trebuie să mărturisesc, că oricât aş voi, n'am darul a mă delectă și recreă scriind la poezii ori nuvele, care poate ar plăceă mai mult publicului nostru și astfel sunt condamnat a rămânea necetit, ori a ascultă căscatul cutărui și cutărui auditor, ori în sfârșit a mă face că nu aud observațiunea — poate nimerită — a vreunui cetitor: că mai bine făceam de cruțam și eu și dănsul timpul perdut, cerneala și hârtia.

*

După această digresiune, poate cam nesărată, țin să pun pe hârtie câteva date despre o substanță dintre cele mai cunoscute și zilnic întrebuințate, despre *sarea comună*, *sarea de bucătărie*, *clorura* sau *cloridul de natriu*, din punct de vedere al *chimiei alimentare*.

Sarea comună se găsește în natură de tot curată, ori foarte puțin amestecată cu alte corpuri, în pământ, în *saline*, *ocne* sau *băi de sare*, de unde se scoate în formă de bolovani. Uneori ea este topită în apă și izvoarește din pământ ca izvoare sărate, slatină. În sfârșit apa mărilor conține sare în cantități mari, de unde o extrag prin evaporare în țările calde la căldura soarelui ori prin înghețarea apei în țările răci, și o folo-

sese mai cu seamă la sărarea pieilor, a peștilor și la fabricarea multor articoli industriali.

Pentru conzumațiunea oamenilor și animalelor se folosește în prima linie sarea solidă, mai rar apa sărată și sarea feartă din evaporarea apei sărate, și numai la caz de mare nevoie sarea de mare, de tot necurată și nesănătoasă.

Sarea nu este un aliment care hrănește, ci un *condiment*, care derege mâncările și le ușurează mistuirea. *Ea are influință asupra nervilor gustului și promovează în prima linie secrețiunea sucurilor de digestiune.* O picătură de apă sărată pe mucoza stomacului unui animal face să iasă un suc din glandulele lui; ținută în gură, știm că produce scuipat mult.

Bucatele fără sare nu le putem mânca; în ținuturile sărace în sare, aceasta formează o adevărată delicatessă, iară pentru saline și ocne de sare s'au purtat și războaie, cum ne povestește istoria.

Rolul sării comune pentru mistuire și pentru procesele osmotice din organismul nostru este foarte însemnat. Ea are de urmare o conzumațiune mai mare de apă și prin aceasta *sporește afluența de sucuri.* Cu această afluență mai mare se întâmplă și o transformare mai mare de albumină și după conzumațiunea de sare se observă și o *secrețiune mai abundentă de urină.* Dar' nu numai din aceste puncte de vedere joacă, sarea, un rol de frunte, ci problema ei e cu mult mai importantă. Toate alimentele, *vegetale și animale,* conțin sare, mai multă sau mai puțină. Alimentele vegetale conțin însă în proporție cu sarea de natriu cu mult mai multă sare de kalii decât alimentele animale. La substanțele animale proporțiunea e de 1 la 3, pe când la cele vegetale de 1 la 10 până la 20. Prin urmare, atât ceice se hrănesc cu plante cât și ceice se hrănesc cu carne, iau împreună în hrana lor cam aceeaș cantitate de sare comună de natriu, și numai proporțiunea de sare de kalii este mai mare la ceice se hrănesc cu plante. Urmarea e, că această *cantitate mai mare de sare de kalii provoacă o secrețiune mai mare de săruri de natriu combinate în urină* și astfel cu cât se află în corp mai multe săruri de kalii, cu atât se va secretă mai multă sare comună și cu atât corpul va rămânea mai sărac. Este deci evident, că toate alimentele, care duc în corp o cantitate mai mare de săruri de kalii, produc acelaș efect. Alimentele vegetale și anume acelea, care le conzumăm noi mai mult (cereale, leguminoase, cartofi etc.) sunt mai bogate în săruri de kalii în comparațiune cu alimentele animale; conținutul lor de sare comună este prea mic ca să poată înlocui pierderea și prin urmare *ceice se hrănesc mai cu seamă cu alimente vegetale trebuie să ia relativ mai multă sare de natriu, pentruca corpul să nu sărăcească.*

Aceste experiențe și deducțiuni făcute de *G. Buorge* stau în perfectă conzonanță cu faptul, că sarea se conzumă și se caută mai cu seamă de acle popoare, cari se hrănesc eminentemente cu vegetale, pe când clasele cari trăiesc numai cu carne ori cu substanțe animale, n'au nevoie de sare.

Exemple. Semînțiile de vânători, pescari și păstori din nordul Asiei trăiesc absolut fără sare, așa de pildă *Samojezii*, cari se nutresc aproape exclusiv cu carne de ren (un cerb), *Dolganii* și *Jurachii* dintre râurile Jenisei și Lena, cari mănâncă carne de ren și pești și nu iau niciodată sare, deși o cunosc foarte bine și o găsesc în ocne bogate.

Tot asemenea *Tungușii* dintre Lena și Amur. Călătorul *Schwarz* a petrecut la dâșii trei luni întregi și a trăit numai cu carne de ren și cu pește, fără cea mai mică urmă de sare. El se simți și cu acest regim foarte bine și niciodată nu-i veni pofta de sare. *Giljachii* și *Kamtschadalii* nu numai că nu mănâncă sarea, dar' le e chiar greată de ea. Ei preferă să mănânce pești putrezi decât pești sărați. Tot astfel sunt și mănăcătorii de carne din climele calde. Un popor indian, *Toda*, din munții Nilherry, nu cunoșteau alimentele vegetale, când au venit pentru prim dată în contact cu Europeanii, ci trăiau dela bivoliilor lor și nu mâncară niciodată sare. *Sallustiu* povestește de *Numizi*, că trăiau numai cu lapte și cu carne, care nu o sărau niciodată. Popoarele *Negrilor* din Africa din contră se hrănesc mai numai cu alimente vegetale și de aceea zice despre ele *Mungo Park*, că „în interiorul țării este sarea cea mai aleasă delicatessă“. Acolo se văd adeseori copiii lingând la o bucățică de sare, ca și cum ar fi zăhar. Sarea e acolo așa de scumpă, încât zicala: „el mănâncă sare“ însemnează un om bogat. Chiar și *Mungo Park* zice, că a suferit foarte mult din lipsa de sare, pentru că mănâcând neconținut numai alimente vegetale, pofta după sare a crescut așa de tare, încât lipsa ei s'a transformat în chinul cel mai cumplit.

Animalele carnivore încă nu arată niciodată deosebită poftă de sare; din contră cele herbivore o caută foarte tare. Bivoliile din imperiile Americii-nordice se adună la izvoarele sărate și la locurile, unde se găsește sare, pentru a o mănca. Tot asemenea și căprioarele sunt atrase prin bolovani de sare de lins la anumite locuri. Boii sălbătăciți din Pampas, America-sudică, ling cu mare poftă sarea, ori unde o găsesc. În nordul Braziliei vitele se bolnăvesc ori mor, spune *v. Liebig* dacă nu li-se dă sare din timp în timp. Chiar și animalele noastre de casă au câte odată poftă mare de sare.

Toate acestea și alte fapte dovedesc până la evidentă ce însemnătate mare are sarea pentru acele clase ale poporului, cari mănâncă mai cu seamă alimente vegetale, cum e și poporul nostru. Sarea este așadar o condițiune indispensabilă de viață.

Sarea se mai întrebuințează și la conservarea alimentelor de tot felul.

Omul mare consumă pe zi în mediu cam 12—20 grame de sare, sau pe un an întreg 5—7 kilograme.

Fiind așadar sarea un condiment indispensabil al mâncărilor noastre, un mijloc escelent de conzervare și un articol industrial de mare valoare, oamenii caută să exploateze toate modurile, în care se află ea.

Din apa de mare, care conține 2·7—3·2%, se extrage sarea în ținuturile meridionale, mai cu seamă pe țărmurii Oceanului-Atlantic, Mării-Mediterane și Mării-Negre, astfel, că se sapă la locurile mai joase un fel de heleștee extinse, dar' nu adânci, cari pe timpul creșterii mării se umplu cu apă sărată. Căldura soarelui evaporează apa și când apa conține 28% sare, începe să cristalizeze. Din aceasta se scoate numai partea primă a cristalelor de sare, pentrucă cristalele de mai târziu conțin sare amară de magneziu, care e mai solubilă și astfel din apa de mare putem scoate numai jumătate din sarea comună conținută. Tot din sarea conținută în apele mărilor parecă s'au format și straturile de sare solidă. Anume apa a dizolvat sarea din stâncile primitive și unele părți ale mărilor s'au rupt unele de altele în urma ridicării și cufundării scoarței pământului. Mările acestea mici ne mai fiind alimentate cu apă din destul, au început să sece, depunând clorura de sodiu conținută. În astfel de locuri s'a depus mai întâi gipsul, apoi sarea și în fine sărurile de magneziu, de caliu și altele mai ușoare ca sarea.

În țările friguroase apa de mare se lasă să curgă în gropi, frigul îngheață apa de deasupra și apoi oamenii sparg stratul de gheață și-l delătură. Operațiunea se repetează până când se mai formează gheață din apă, iară la un moment dat sarea nu mai îngheață ci se adună de pe fund în stare de slatină moale. Aceasta conține însă foarte multe necurațenii.

Izvoarele de apă sărată sunt astfel de ape, care în scoarța pământului întâlnesc în trecerea lor straturi de sare și prin urmare ne vestesc, că în afunzime se poate găsi sare. Pentru a obține sare din ea, se lasă să se strecoare printre niște grății de nuiele. Apa împărțită pe o suprafață mare în picături evaporează repede la aer cald și vânt, apoi soluțiunea concentrată se adună în vase și se evaporează la foc, sarea cristalizată se uscă și se numește *sare feartă*.

Din ocne sarea se scoate ca bolovani de formă patricică, ori ca grunji neregulați. Ei sunt fără culoare, ori apoi de culoare gălbinie roșietică sau vineție. Sarea necurată se folosește pentru vite. Uneori aceasta se face din sare curată prin adaus de peatră acră, vitriol de aramă, cărbuni, șgură de fer, fân, pelin și altele și atunci sarea se numește *sare denaturată*.

Industria, cari folosesc mai multă sare, sunt: argăsitoria, săpunăria, fabricațiunea de soda, olăria pentru smalțuri ș. a.

La noi, ca și în multe alte state, există monopol de sare și prețul ei e foarte mic, unde însă există accise ori vămi mari pe sare, poporul e atins în cel mai de frunte mijloc de existență.

În fine toată lumea cunoaște efectele întăritoare, ce le au băile de sare pentru oamenii slăbiți și anemici.

Ocne importante de sare sunt: în Austria: Wieliczka, Bochnia, Kalusz, Hallein; în Ungaria: în comitatul Maramurăș: Slatina, Rónaszék, Sugatag;

iară în Ardeal: Ocna Dejului, Turda, Parajd, Uioara, Ocna Sibiului. Se mai găsește sare în Anglia cam 2 milioane, Rusia 1·2 milioane, Germania 1 milion, Franța 0·5 milioane, Spania și Portugalia 0·7 milioane de tone. Austria produce cam 3 milioane, iară Ungaria cam 1·6 milioane de tone.

Clorura de natriu curată cristalizează din apă în cuburi incolore. Sarea se dizolvă aproape deopotrivă în apă rece ca și în apă caldă. La temperatură roșie se topește, iară la temperaturi mai înalte se volatilizează. În stare curată nu se moaie la aer, dar' când conține alte săruri streine se moaie. Gustul sării să fie curat sărat, nu amăruiu; soluțiunea să nu fie turbure, căci atunci e dovadă că conține ghips. Mai periculoase sunt în sare amestecurile de săruri de apă tare.

Asupra valorii sării spune *Th. Dietrich* următoarele:

„Netăgăduit valoarea sării depinde în prima linie dela conținutul de clorură de natriu, care posedă parte singură parte în prima linie proprietățile, pentru cari este prețuită sarea. Clorura de natriu are gust moale, curat de sare, care este sării cu atât mai mult propriu, cu cât conține ea mai puține corpuri străine; ea dă sării importanța, ce o are prin influința fiziologică, prin participarea la procesul de nutrire a corpului animalic; ei îi datorim mai cu seamă proprietatea de a împedeca putrezirea și a conserva, care face sarea aplicabilă în toată lumea la sărarea alimentelor.

Cu toate acestea nu trebuie să considerăm ca necurățenii toate celelalte părți constitutive ale sării, deoarece sărurile amare, clorura de magneziu și sulfatul de magnezie dau sării unele însușiri, cari o fac, după părerea unora, mai plăcută și mai acomodată la anumite scopuri. Aceste ramuri pămâtoase amare îi dau un gust aspru, amar sărat, așa numita tărie. Această sare se zice că convine foarte bine mai cu seamă la sărarea alimentelor; cel puțin experiența de toate zilele confirmă acest fapt și mai ales d. e. la sarea portugeză de St. Ubes, cu care se sară peștii și carnea. Că în faptă aceste săruri pămâtoase amari măresc proprietatea de conservare a sării comune, este mare întrebare; poate că este numai o tradițiune, care atribuie sării de mare acest renume, pentru că ea conține în prima linie aceste săruri; și tocmai în localitățile, unde se sară multă carne și mulți pești, adecă la țarmurii mării, este lumea mai avizată la sarea de mare. Efectul, ce-l are sarea asupra cărnii, — adecă că 'i suge apa — este produs și promovat probabil de clorura de magneziu, care are însușirea de a suge foarte multă apă din jurul ei.

Celelalte părți constitutive ale sării din comerț, sulfatul de natriu, care are un gust răcoritor slab amăruiu sărat, și sulfatul de calce, care are gust slab, fad și pământos, n'au nici o valoare. Amestecul celei din urmă, ca și al părților insolubile și a apei, poate fi considerat ca balast mai mult sau mai puțin inevitabil, care reduce valoarea sării în măsura, în care crește acest conținut.

Deosebirea în bunătatea sărurilor de stâncă sau de slatină — presupunând conținut egal de clorură de natriu — este de sigur numai apa-

rentă. Cu un kilogram de clorură de natriu în formă de peatră putem sără tot așa de bine ca cu un kilogram de clorură de natriu în formă de sare feartă. Numai că efectul la cea din urmă se va observa mai iute decât la cea dintâi, dacă o punem pe limbă. Sarea de peatră e mai deasă și mai grea decât cealaltă, care este în cristale lătărețe, voluminoase, cu conținut de aer, și prin urmare oferă mijloacelor de dizolvare o suprafață mai mare, mai multe puncte de atac. Pusă pe limbă se va dizolva mai repede decât sarea de peatră și astfel va produce mai curând efectul sărat; tot asemenea și la sărarea alimentelor efectul ei este mai repede.

În legătură cu sarea comună se amintește adeseori de unele pământuri, cari se mănâncă. Acestea nu au nimic comun ca sarea, dar' aparțin regnului mineral. Așa d. e. amintește *Berberck* un pământ, care-l mănâncă locuitorii insulei *Java*. Acesta e un lut gras cu conținut de mai multe săruri. Pământul de mâncare din *Japonia* are aproape aceeași compozițiune. În *Japonia* se adaugă la pâine un pământ de mâncare, care trebuie considerat ca o mică bogată în kaliu. Spre acelaș scop servește în *Persia sudică* o masă albă cenușie compusă din 67% carbonat de magneziu și 23% carbonat de kaliu. Despre masa din urmă se admite, că servește pentru a umfla pânea, pe când despre celelalte pământuri de mâncare nu se știe nimic sigur, care este scopul lor adevărat.

Din cele expuse până aci vedem ce rol important are sarea în alimentațiune și prin urmare în procesul de viață al omului și animalelor. Hrănirea, conservarea hranei și întărirea sănătății sunt foloasele, ce ni le procură ea în modul cel mai ușor și cu foarte puțină jertfă, căci prețul sării este foarte mic. Poporul nostru, care se nutrește mai cu seamă cu mâncări din regnul vegetal, ar face bine să nu cruțe sarea, ci din contră să consume atâta, cât le cere pofta și corpul, ca să se simță bine. Tot asemenea la cazuri de slăbiciune ar face bine, la sfatul medicului, să facă cât mai deasă întrebuințare de băile de sare, ca astfel să-și întărească sănătatea trupească și prin ea și cea sufletească. Ce privește sărarea alimentelor pentru conservare, să se folosească mai bine sare decât salitră și alte materii, cari adeseori sunt stricicioase pentru sănătate. Animalelor noastre de casă încă să nu le detragem sarea de lipsă, ci din timp în timp să le dăm sare de lins, sau amestecată în nutreț, dacă voim ca și lor să le meargă bine.

La cumpărare să alegem sarea în bucăți mari, curate albe și nicidecum colorate. Nu este recomandabil a cumpăra pentru masă sare pisată ori măcinată, căci aceasta adeseori poate fi făcută din sare mai puțin curată, ori chiar amestecată cu materii străine.

Brașov, 31 Ianuarie, 1905.

Arseniu Vlaicu,
referentul secțiunii științifice.

DIN SINUL ASOCIAȚIUNII.

Lăsăm să urmeze biografiile a trei bărbați decedați în cursul lunii Februarie, cari au stat în legături și cu Asociațiunea noastră. *Ioan V. Rusu* a fost timp îndelungat secretar II, viceprezident și membru al comitetului central, *Dr. Iacob Felix* a fost unul dintre cei mai zeloși colaboratori ai: „Enciclopediei Române“, iar *Nicolae Ionescu* a fost ales membru onorar al Asociațiunii în adunarea generală, ținută în 1862 în Brașov.

† *Ioan V. Rusu*. Sâmbătă în 11 Februarie st. n. a. c. a încetat din viață, după o scurtă agonie încă unul din vrednicii reprezentanți ai generației noastre bătrâne idealiste: canonicul metropolitan *Ioan V. Rusu* din Blaj, unde și-a petrecut ultimii ani ai vieții sale laborioase și pline de jertfe și abnegațiune, de cari atâtea dovezi a dat, cât timp a fost între noi. L-a învrednicit Dumnezeu să ajungă frumoasa vârstă de 79 ani și totuși moartea lui a deșteptat unanime și sincere regrete în sufletul tuturor celorce au avut prilejul să cunoască mai deaproape distinsa lui personalitate. Și cine dintre ceice poartă interes de afacerile noastre publice nu l-a cunoscut pe acest bărbat înzestrat cu rari însușiri și virtuți, care timp de peste o jumătate de secol nu numai a dezvoltat o activitate asiduă pe terenul vieții noastre publice, și mai ales pe terenul bisericesc și cultural, ci a știut să-și creeze lucruri, cari îi vor transmite cu cinste numele generațiunilor viitoare? Căci canonicul Rusu a fost nu numai un preot de model al bisericii, căreia a aparținut, ci mai presus de toate a fost un Român adevărat, un caracter firm și de rară onestitate, în pieptul căruia a bătut o inimă altruistă, cum nu poți întâlni în fiecare zi.

Asociațiunea pentru literatura română și cultura poporului român indeosebi a pierdut în canonicul Rusu nu numai pe campionul entuziast, care în tinerețele sale a pledat în presa română cu toată râvna inimii sale calde pentru întruparea ideii „Asociațiunii“, ci și pe muncitorul credincios, care timp de 15 ani a servit-o în prima fază a dezvoltării ei începând dela 1862 ca secretar al II-lea, ca viceprezident între anii 1875—77 și ca membru activ și zelos în comitetul central o serie lungă de 39 ani, și dat i-a fost să aibă mângâierea a vedea, cum aceasta instituțiune scumpă poporului român s'a dezvoltat treptat, deși încet, — ajungând dela biuroul ei central constătător din o odaie mică și întunecoasă în strada Cisnădiei, unde dânsul avea să lucre la început cu periclitarea vederii sale fără alt ajutor — la palatele mândre de azi.

Aducând deci și noi din parte-ne memoriei vrednicului bărbat al neamului nostru prinos de sinceră recunoștință la acest loc al revistei noastre, lăsăm să urmeze mai jos schița lui biografică.

Ioan V. Rusu s'a născut din părinți țerani la 1826 în Sămărtin, un sat modest în cott. S. Dobâca; și-a făcut studiile primare și gimnaziale în Sec, Dej, Blaj și Cluj (Rhetorica), iar' cele teologice în seminarul clerical din Blaj, unde în Octomvrie 1849 e numit profesor la școala normală; în 30 Decemvrie 1850 e promovat profesor la gimnasiul de acolo; în 1862 e numit paroh și administrator protopopesc gr. cat. în Sibiiu; în 21 Noemvrie 1862 viceprotopop, iar în 6 Aprilie 1865 protopop și asesor consistorial. Timp de 39 ani a funcționat I. V. Rusu în Sibiiu, lăsând atât în parohie, cât și în districtul său protopopesc urmele unei activități din cele mai rodnice. În parohie a ridicat în cea mai mare parte cu propriile sale jertfe materiale o frumoasă casă parohială (1866), prin cruțări și o chivernisire din cele mai conștientioase a ridicat (1892) un frumos edificiu școlar și a asigurat, după stăruițe îndelungate, dotațiuni corăspunzătoare și fond pentru susținerea școlii. A stăruit zeci de ani pentru îmbunătățirea dotațiunii parohiale, ceea ce în parte i-a și succes, ș. a. Asemenea activitate a desvoltat și în districtul său protopopesc; îmbunătățirea administrațiunii bisericești, număratoarele bisericii și școale ridicate sub păstoria lui, îmbunătățirea salariilor învățătoarești, fondul școlar tractual și al bibliotecii tractuale, sunt urmele neșterse ale acestei activități. Pe lângă toate acestea I. V. Rusu găsește timp și modru de a-și pune puterile, cum amintirăm mai sus, și în serviciul cauzelor culturale de interes mai general ale neamului și anume în serviciul „Asociațiunii“ noastre, mai funcționând apoi timp de 30 ani (1862—1892) ca profesor de limba și literatura română la gimnaziul de stat din Sibiiu, crescând neamului mii de bărbați în dragoste cătră limba și datinile străbune. Sinodul electoral din 16 Aprilie 1893, întrunit în Blaj, aprețind activitatea mănoasă și meritele alese ale lui I. V. Rusu, l-a candidat la scaunul metropolitan în locul al treilea, iar' în Aprilie 1901 Maiestatea Sa l-a numit canonic de fundațiune regească în capitolul metropolitan de Alba-Iulia și Făgăraș cu reședința în Blaj.

Strămutat însă la noul său post, I. V. Rusu nu s'a mai putut bucura de această înaintare *întârziată*, căci un morb greu de plămâni, care pe urmă l-a și răpus, l-a ținut legat de odae. Ba mai avuse și nenorocirea să-și piardă în 1904 vederea ochilor, nenorocire, de care însă în parte, prin o fericită operațiune, făcută de Dr. Fuss din Sibiiu, a scăpat. Cu toate acestea Ioan V. Rusu n'a încetat a se interesă viu, ca totdeauna, de toate afacerile noastre publice, și nu putea avea mai mare bucurie decât, când îl cercetă cineva, ca să poată discuta asupra lor. Chiar moartea l-a surprins la câteva oare, după ce ascultase mai întâiu ziarele, ce i s'au cetit.

Ioan V. Rusu pe lângă toate a desvoltat și activitate literară. Dintre scrierile sale amintim: Istoria veche după W. Pütz, Blaj, 1854; Compendiu de istoria Transilvaniei, Sibiiu, 1864, carte, ce la timpul său, avuse parte de o repede trecere; Elemente de istoria Transilvaniei,

Sibiu, 1865, manual de școală, oprit însă din partea ministrului școalelor de pe atunci, din cauză, că autorul prea scosese în relief importanța elementului românesc din Transilvania; Carte de lectură pentru clasele gimnaziale inferioare, aprobată de ministrul școalelor, ed. I. Sibiu, 1876 și ed. II. 1886; apoi număroase predici, articole și disertațiuni publicate în diferite foi.

Cununa meritelor neperitoare ale acestui fruntaș bărbat al neamului nostru o formează însă fără îndoială cele două fundațiuni ale sale de peste 30,000 cor., făcute în anii din urmă din cruțările sale îndelungate pe lângă restringerea, azi foarte rar obicinuită, a propriilor sale trebuințe.

Inmormântarea mult regretatului Ioan V. Rusu s'a făcut în Blaj în 13 Februarie a. c. cu cuvenita solemnitate, pontificând Excelența Sa I. P. S. arhiepiscop și metropolit Dr. Victor Mihályi de Apșa și asistând număroși canonici și preoți din gremiu. Cuvântul funebrel l-a rostit tinărul canonic Dr. Izidor Marcu, schițând viața plină de activitate neobosită, bogată în acte de binefacere și jertfe rari a răposatului, și punându-l drept model tinerilor generații și îndeosebi preoțimei. „Asociațiunea“, conform dispozițiilor făcute dela centru, a fost reprezentată prin membrii comitetului central cu locuința în Blaj, profesorii: Ioan F. Negruțiu, care la groapă în cuvinte alese a dat expresiune jalei „Asociațiunii“ față cu pierderea vrednicului bărbat, apoi Dr. Ambroziu Chețianu și Gavr. Precup, iar' pe casa „Asociațiunii“ din Sibiu s'a arborat din acest trist prilej flamura neagră. În sfârșit tot la groapă a tălmăcit în pătrunzătoare cuvinte jalea clerului districtului Sibiu față cu fostul său șef neuitat, tinărul paroh al Orlatului Dionisiu P. Decei.

Dormi în pace, căci memoria ta vecinică va fi!

*

† *Dr. Jacob Felix*, fost profesor la universitatea din București și membru al Academiei Române, s'a născut în 1832 în Horschitz (Boemia). Studiile gimnaziale le-a făcut la Praga, iar cele universitare la Viena, unde a fost proclamat doctor în medicină în chirurgie și magistru în obstetrică în anul 1858. În acelaș an a venit în România, unde s'a dedicat studiului igienei și a luat parte la administrarea sanitară a țării. La 1860 fu numit profesor de igienă și de poliția sanitară la școala națională de medicină din București, în anii 1861—1864 a colaborat cu Dr. C. Davila la organizarea serviciului sanitar civil, 1865 fu numit medic-șef al orașului București în care funcțiunea a rămas cu mici întreruperi până la 1892, când i s'a încredințat direcțiunea generală a serviciului sanitar al regatului român. La 1869, la transformarea școalei de medicină în facultate de medicină, trecu profesor la universitatea din București. În 1869 Dr. Felix a dobândit cetățenia română, în războiul independenței din 1877—78 a organizat o parte din spitalele din interiorul țării pentru răniți, a dirigeat spitalele militare din Turnu-Măgurele și etapele pentru transportul răniților dela Dunăre (Nicopole) până la stațiunile căii ferate. În 1880 a fost ales

membru al Academiei Române. Dr. Felix a reprezentat România la cele mai multe congrese internaționale de igienă și demografie și a participat ca delegat tehnic al regatului român la conferențele sanitare internaționale din 1893 în Dresda și 1897 în Veneția.

Scrierile sale mai însemnate sunt: Despre alimentațiunea țăranului 1861; Observațiuni asupra pelagrei 1862; Apele Bucureștilor 1864; Tratatul de igienă și poliția sanitară 2 vol. 1870 și 1889. Zur Etiologie des Scorbutes 1871; Hygienische Studien über Petroleum 1872: Traiul țăranului 1876; Despre mișcarea populațiunii României 1880; Creșterea igienică a copiilor 1882; Sur la prophylaxie, de la Pellagre. Rapport au IV. Congres internațional d'Hygiene et de Demographie, Geneve 1882; Profilaxia pelagrei 1883; Die Sanitären Zustände Romäniens, Berlin 1883; Despre desinfecțiune 1885; Manual elementar de igienă pentru școalele rurale 1885; Sur la nécessité de hopitaux d' i solement. Rapport au VI Congrès international d'Hygiène et de démographie. Vienne 1887; despre prevențiunea tuberculozei 1889; Rapoartele generale asupra serviciului sanitar și asupra igienei publice a orașului București, 1868—1891; Rapoartele generale asupra igienei publice și asupra serviciului sanitar ale regatului român 1892—1898.

Dr. Felix a fost membru al mai multor societăți străine de medicină și de igienă: al Sanitary-Institut din Londra, al societății imperiale de medicină din Viena, al societății regale italiene de igienă, al societății de medicină publică din Paris, al societății de igienă din Madrid, membru de onoare al societății franceze de igienă, al societății regale de medicină publică a Belgiei etc.

*

† *Nicolae Ionescu* s'a născut în 1820 în Brad (România). Studiile gimnaziale și le-a făcut la Iași.

În 1816 a redactat „Steaua Dunărei“ în Iași și dela 1857—58 „L'étoile du Danobe“ în Bruxelles. Mai târziu, deși numit profesor de istorie la liceul și apoi la universitatea din Iași, și-a consumat activitatea cu deosebire în oratoria politică la cameră și senat, din care a făcut parte în decursul a mai tuturor legislaturilor. La început a fost membru al „fracțiunii libere și independente“ dar mai târziu a intrat în partidul liberal. În lungul cabinet I. Brătianu a fost câteva luni (până la 3 Aprilie 1877) ministru de externe. Nicolae Ionescu a fost și membru ordinar al Academiei Române.

Scrierile sale mai de samă sunt: Discursuri asupra epocii lui Matei Basarab și Vasile Lupu, 1868; Cuvântări parlamentare 1879. Proclamarea regatului 1881; Despre împărăția româno-bulgară 1888; Restaurarea monumentelor naționale 1891 etc.

Bibliografie.

Amicul tinerimei, revistă scrisă anume pentru nobilizarea caracterului tinerilor.

Este în anul al treilea al existenței și cuprinde o materie foarte variată, instructivă și de petrecere și costă în abonament pe sfert de an numai 2 lei, anual lei 8.

Nr. 1 al anului al III-lea apărut.

Abonați deci copiii d-voastră la „*Amicul Tinerimei*” singura și întâia revistă pentru tinerime ce apare la Târgul-Jiului sub direcțiunea dlui I. Moșil, directorul gimnaziului din T.-Jiu cu concursul mai multor profesori și oameni de litere și știință.

Este o chestie foarte importantă lectura ce trebuie să se dea copiilor. Părinții doresc ca copiii lor să devină oameni instruiți și cinstiți. Instrucția singură nu e de ajuns pentru copii; trebuie totodată să li se dea și o educație aleasă. Mulți părinți nu au în totdeauna timpul necesar a se ocupa mai de aproape de copiii lor. Din această cauză mulți copii fiind fără supaveghere apucă adeseori drumuri rele. Dacă însă părinții ar găsi mijloace de a preveni relele în care copiii ar putea să dea, mulți copii nu s'ar strică și n'ar aduce adeseori rușine familiei lor.

În toate țările civilizate s'a recunoscut de cătră toți oamenii de bine că *lectura bună, aleasă și potrivită cu mintea tinerilor* este mijlocul cel mai bun și mai sigur de a îndrepta tinerimea pe drumuri bune, spre ținte nobile. Un mare învățat, Herder, a zis: „adeseori o carte a format sau a stricat pe un om pentru întreaga lui viață”. Este deci datoria părinților, în prima linie, să desvoalte în copiii lor încă de timpuriu gustul de cetire și a le da în mâni cărți bune. Morala unui popor — a spus un filosof francez — atârnă de calitatea celor ce cetește.

O astfel de lectură aleasă se găsește în „*Amicul Tinerimei*”.

Nr. 203—1905.

DONAȚIUNE

pentru Muzeul istoric și etnografic.

Di Iosif St. Șulutu a donat pentru Muzeu șase epistole adresate D-Sale de următorii bărbați istorici:

1. Epistola lui Sion ddto București, 19 Ianuarie 1881.
2. Epistola lui Ureche din București, 1 Martie 1881.
3. O altă epistolă a lui Ureche din Sinaia, 15 August 1897.
4. O scrisoare a lui Vasilie Alexandri din Mircești în a. 1879 împreună cu poeziile sale: „Ostașii noștri”.
5. O epistolă a metropolitului Șaguna, din Sibiu în 4 Ianuarie 1865.
6. O epistolă a lui Picot din Paris, 6 August 1882. 135 Avenue de s. n. Wagram și
7. Fotografia originală a lui Avram Iancu.